

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 4 maj 1917 kl. 1/2 2 e. m.

*Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15,
i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående vidtagande av vissa åtgärder till folk-
undervisningens befrämjande.*

I en inom andra kammaren av herr *Kristensson m. fl.* väckt motion nr 326 hemställes, att andra kammaren måtte besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, i vad mån och på vad sätt ändringar och tillägg i gällande skolförfattningar eller åtgärder annorledes böra vidtagas för *dels* fullt införande av heltidsläsning, *dels* förhindrande av att ingen eller dålig skolgång förekommer samt av för tidig avgång från skolan och *dels* anställande av vederbörligt meriterade lärarekrafter å folkskolestadiet samt för riksdagen framlägga de förslag, för vars genomförande riksdagens medverkan kan anses erforderlig.

Vid 1914 års senare riksdag väcktes i andra kammaren av herr Helger en motion, vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under överbägande, vad från statens sida kunde göras för förbättring av skolväsendet på landsbygden; sålunda ett ämne i huvudsak likartat med det nu föreliggande. I anledning av denna motion avgav utskottet ett utlåtande, varur följande må i korthet refereras.

Det måste anses som ett synnerligen stort missförhållande, att nära hälften av landsbygdens barnantal erhåller undervisning endast halva den tid, som folkskolestadgan avser, särskilt då härtill kommer, att även i de heltidsläsande skolorna anordningarna lämna mycket övrigt att önska. I

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 13 saml. 1 avd. 12 häft. (Nr 15.)

flera av dessa sistnämnda skolor lämnas undervisning åt ett i förhållande till den till buds stående lärarekraften alldeles för stort antal barn, varav blir en naturlig följd, att behållningen av den meddelade undervisningen blir mindre, än den under andra förhållanden bort bliva. Sådana överbefolkade skolor påträffas inom alla skoltyper, men missförhållandet är mest betänkligt inom de skolor, i vilka läraren måste samtidigt undervisa 4 årsklasser. Överbefolkade B-skolor finnas i allmänhet i snabbt växande industri- och stationssamhällen. I sådana samhällen och i städer påträffas också överbefolkade A-skolor, men olägenheten härav minskas något genom den omständigheten, att varje lärare endast har en klass att undervisa. Den allra svagaste skoltypen är givetvis den mindre folkskolan, i vilken en småskollärarinna samtidigt meddelar undervisning ena hälften av läsåret åt fyra folkskoleklasser och andra hälften åt två småskoleklasser.

Ett annat beaktansvärt missförhållande är, att ett högst betydande antal barn med stöd av § 48 i folkskolestadgan avgår ur skolan utan att ha avslutat folkskolekursen samt att fortsättningsskolor för barn, som genomgått folkskolans lärokurs, på många ställen saknas.

På grund av de ekonomiska förhållandena inom kommunerna, ja, nägon gång på grund av bristande insikt i folkbildningens betydelse lämnas icke alltid åt läraren det stöd, som är påkallat såväl med hänsyn till hans egen fortbildning, som då det gäller att anskaffa de yttre hjälpmedlen för undervisningen.

För bedömande av de hygieniska förhållandena i folk- och småskolor å landsbygden hade i mars år 1914 betänkande avgivits av kommitterade, som utsetts av provinsialläkareföreningen för utredning av skolhygieniska spørsmål. På de av kommittén utsända frågeformulären hade svar ingått, omfattande 1,861 skolhus och 4,066 skolklasser. Av denna utredning framgick, att 7 procent av skolhusen ursprungligen uppförts för annat ändamål, såsom boningshus, fattighus, sockenmagasin, krog, ladugård och så vidare. Ej mindre än 20 procent av de undersökta skolhusen saknade avklädningsrum, och i 13 procent var avklädningsrummet icke uppvärmt. I 25 procent av skolhusen var luftutrymmet under minimum. Å somliga orter måste 60 å 70, ja, ända till 80 barn i folkskolan samt 40 å 50 barn och däröver i småskolan undervisas samtidigt. Endast halva antalet av de undersökta skolhusen hade golv av god beskaffenhet. I nära hälften av skolhusen var uppvärmningen otillfredsställande. Särskilda matrum saknades alldeles. Barnen intogo sina måltider ur medförd matsäck i avklädningsrummet eller i skolsalen. Nio procent av skolbarnen ansågos vara undernärda. Skolbad voro så gott som okända.

Utskottet ansåg därför, att skolväsendet på landsbygden uppenbarligen lider av betänkliga brister såväl med hänsyn till det sätt, varpå undervisningen är anordnad, som med hänsyn till rent hygieniska krav. Därför borde folkskolinspektörerna samla befolkningen i orterna till överläggning om skolans angelägenheter och söka övertyga dem om, att skolplikten åsyftar barnens eget bästa. Vidare borde klarare bestämmelser införas beträffande användningen av sådana skolformer, som äro avsedda för undantagsfall, så att dessa icke i stället bliva de vanliga. Även borde bestämmelser givas, som begränsa antalet samtidigt undervisade barn, så att icke på läraren lägges en undervisningsbörda, som måste anses överstiga hans krafter.

I sådana trakter av landet, där barnen hava lång väg till skolan eller möjligheten för dem att komma till skolan är förenad med avsevärda svårigheter av andra skäl, borde barnens skolgång underlättas t. ex. på sådant sätt, att de genom det allmännas försorg inackorderades i närheten av skolan. I hög grad önskligt vore också, att barn, som måste intaga sina måltider i skolan, finge möjlighet att där erhålla ett mål lagad varm mat, de fattiga gratis. »Rättvisa mot barnen kräver, att de icke bliva sämre ställda med hänsyn till sin skolundervisning, därför att de äro fattiga eller blivit födda i avlägsna bygder: barnens rätt till undervisning måste på allt sätt värnas.»

Efter denna motivering hemställde utskottet, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under överbägande vad från statens sida kunde göras för förbättring av skolväsendet på landsbygden.

Denna hemställan bifölls av andra kammaren, men blev i första kammaren avslagen.

Vid 1915 års riksdag väcktes av herr Jonsson i Hå en motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt skolråd och kyrkostämman av större inflytande vid fastställande av skolform, särskilt med avseende på, huru många dagar i veckan skolpliktigt barn skulle undervisas. Denna motion hänvisades till andra kammarens första tillfälliga utskott.

I sitt utlåtande över denna motion uttalade utskottet, att det vore mycket sannolikt, att, om en sådan rätt medgäves, den icke sällan komme att användas till förfång för en tillfredsställande skolundervisning. Då motionären så starkt betonat vikten av att halvtidsläsning i vissa fall borde kunna införas, framhöll utskottet, att ett sådant strävande ginge i motsatt riktning mot den, som utskottet ansåg vara den rätta. *I stället*

Andra kam-
maren 1915.

för att medgiva halvtidsläsningens bibehållande eller utsträckning borde staten underlätta möjligheten för skoldistriktet att bereda alla barn den undervisning, som folkskolestadgan avser. Staten borde, långt ifrån att tillåta kommunerna att vårdslösa sitt skolväsen, i sin mån tillse, att de bästa skolformer, i så stor utsträckning som möjligt, komme till användning.

På grund av det anförda hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda. Denna hemställan blev av kammaren bifallen.

Motionen.

Av den omfattande och vittsyftande motiveringen till den föreliggande motionen anser sig utskottet böra lämna en kort sammanfattande framställning.

Motionärerna uttala rörande folkundervisningens betydelse och vikt, att den blivande arbetarens egna intressen kräva en god undervisning. Hans intressen med hänsyn till kamrater, till arbetsgivare och till samhället kunna icke på tillbörligt sätt tillvaratagas utan den utbildning, som skolan avser att giva. Det ligger även i samhällets intresse, att dess medlemmar erhålla god skolbildning, vadan ingen konflikt behöver finnas mellan arbetarens och samhällets intresse.

Folkundervisningen bör väsentligen gå ut på saklig kunskap om naturen och människolivet, förvärvande av själisk arbetsteknik och lämpligt avpassad »hjärnträning», samtidigt med att kroppens vårdande icke får försummas. Denna undervisning bör meddelas på tidigt stadium men ej endast under de egentliga barnåren utan fortsättas under mognads- och ungdomsåren.

Den nuvarande folkundervisningen är hart när i alla avseenden bristfällig. Som en brist framhålla motionärerna särskilt, att en alldeles för kort tid tillmätts åt naturvetenskapliga och historiska ämnen samt modersmålet, medan åt religionsundervisningen beretts alltför stort utrymme, vidare att själsträning och kroppsövningar alltför mycket försummas. Ytterligare framhålles såsom en brist och olägenhet den omständigheten, att det antal år, som avses för genomgående av skolkursen, är alldeles för litet, samt att halvtidsläsning i alltför stor utsträckning förekommer. Skoltiden är i regeln endast 6 år och av landsbygdens skolpliktiga barn undervisades år 1914 ej mindre än 43,3 procent i halvtidsläsande skolor. Hela antalet barn, som får sin årliga lästid avkortad till 80 à 90 dagar, utgjorde 267,923, och för många blir skoltiden ännu mera förkortad genom skolförsummelser.

Motionärerna lämna sedan ett stort antal s. k. stickprov, avsedda att

åskådliggöra behovet av en genomgripande reformering av hela vårt folkskoleväsende. Dessa stickprov skola visa, i huru hög grad halvtidsläsning, periodläsning och varannandagsläsning florera, huru överbefolkade många skolor äro, huru barnen försumma sin skolgång, huru bristfälliga skollokaler och hygieniska förhållanden äro o. s. v. Särskilt framhålles, huru som sockerbetsodlingen i Skåne, vid vilken barnens arbete i hög grad tages i anspråk, medför, att skolförsummelserna där tilltagit i oroväckande grad. Förhållandet på Västgötaslätten är icke mycket bättre. Småland har sedan gammalt namn om sig att ha ett mindre väl ordnat skolväsen, vilket ock gäller en del skoldistrikt i Norrland, särskilt i dess övre delar. Skolförsummelserna bero i många fall på fattigdom och lång skolväg, men enligt fackmäns åsikt väsentligen på likgiltighet från skolmyndigheternas och föräldrarnas sida. Skollokalerna befinna sig flerstädes, särskilt i Norrland, i det mest bedrövliga skick.

I avseende på vad motionärerna i övrigt anfört får utskottet hänvisa till motionen.

Mot motionärernas allmänna synpunkter i frågan tillåter sig utskottet göra den anmärkningen, att de framhålla vikten av en god folkundervisning uteslutande ur synpunkten av vad som gagnar den blivande kroppsarbetaren i industri och jordbruk, samt vad som från samhällets synpunkt kan krävas av denna. I motsats härtill anser utskottet att folkundervisningen bör så anordnas, att den kan bibringa de grundläggande, allmänt medborgerliga kunskaper och färdigheter, som äro behövlige för envar, vilken samhällsställning han än på grund av sina anlag kan komma att tillhöra. Vidare synas motionärerna alltför ensidigt ha betonat inhämtandet av teoretiska kunskaper. De uppräknade 16 olika läroämnena, som de anse nödvändiga i folkskolan, men i detta stora antal inräknas icke ens slöjd, huslig ekonomi eller trädgårdsskötsel, ehuru det på senare tider mer och mer uppgått för dem, som intressera sig för en god folkskolebildning, att denna bildnings förbättrande måste mer än förr gå ut på förvärvandet av praktiska färdigheter eller med andra ord handens träning till nyttigt arbete.

Det av motionärerna framhållna målet, att folkundervisningen skall upptaga hela barndomstiden, de börjande mognadsåren och ungdomstiden, kan väl knappast förverkligas, om motionärerna därmed mena, att skolgången skall pågå hela denna tid. Vid jämförelsen med läroverkens ungdom ha de förbisett, att läroverken, åtminstone gymnasierna, jämväl avse att grundlägga vetenskaplig bildning och tjänstemannautbildning.

Utskottet.

För vinnande av för envar behövlig teoretisk och praktisk allmänt medborgerlig bildning är den nuvarande skoltiden alltför kort. Folkskolans lärokurs är i de allra flesta skolor 6-årig och avslutas för normalt begåvade barn vid 13-års-åldern eller just vid den tid, då lärjungarna börja uppnå den andliga mognad, att ett mera framgångsrikt och allvarligt skolarbete kan bedrivas. Ett obligatoriskt sjunde skolår vore synnerligen behöfligt och borde mera allmänt än hittills införas. Att utsträcka skolgången ännu längre, stöter på oöverstigliga svårigheter, om man därmed menar, att lärjungarna skulle under ungdomen ägna större delen av året till skolgång. Vid 14—15-årsåldern tvingas de unga ut i förvärvsarbete, och den tid, som blir övrig för inhämtande av kunskaper, blir under sådana förhållanden ringa. Det kravet måste dock fasthållas, att ungdomen beredes tid, och tillfälle att komplettera den utbildning, som folkskolan meddelat, och detta måste då i regel tillgå på sådant sätt, att den fortsatta skolutbildningen försiggår jämsides med förvärvsarbete och yrkesutbildning. Villkoren härför äro dels ett praktiskt ordnande av den fortsatta undervisningen — och förslag i denna riktning äro ju för närvarande beroende av Kungl. Maj:ts prövning — dels att den dagliga arbetstiden så avgränsas, att tillräcklig tid vinnes både för deltagande i denna undervisning och för erforderlig vila.

Vad de så kallade »stickproven» beträffar, skulle det hava varit önskligt, att motionärerna styrkt sina uppgifter genom hänvisning till de källor, från vilka de äro hämtade. Av vissa uttryck synes det, som om de erhållits från folkskolinspektörer. Somliga uppgifter torde dock knappast ha denna källa. En del av dem göra intryck av att vara något färgade. Hava de erhållits från folkskolinspektörer, kan man icke annat än undra på, att dessa kunnat tillstyrka statsbidrag till kommuner, som hava så underhaltiga skolförhållanden. I varje fall får man ej tro, att dessa stickprov giva en trogen bild av skolväsendet betraktat i sin helhet. De äro fastmer exempel på skolförhållanden å orter, där skolorna äro stadda i förfall, kanske tillbakagång.

Däri måste man likväl giva motionärerna rätt, att det är högeligen beklagligt, att sådana skolförhållanden, som av dessa »stickprov» visas, kunna någonstädes existera, samt att det är högst nödvändigt, att rättelser vinnas snarast möjligt.

De åtgärder, motionärerna anvisa till olägenheternas avhjälpande, äro dels fullt införande av heltidsläsning, dels strängare åtgärder mot skolförsummelser och mot att barn tillåtas att i förtid sluta skolan, dels anställande av vederbörligt meriterade lärarekrafter på folkskolestadiet. I det

hela sammanfalla dessa yrkanden med dem, som utskottet uttalade åren 1914 och 1915 och som båda gångerna vunno andra kammarens bifall.

I ett avseende sträckte sig utskottets och kammarens yrkande längre, i det att då påyrkades även förbättrade hygieniska förhållanden. Detta ämne ha motionärerna visserligen berört i motiveringen. Men då de icke upptagit det i sitt slutyrkande, kan utskottet ej nu återupptaga detta ämne, alldenstund det är förmenat de tillfälliga utskotten att i sina yrkanden gå längre än som skett i motionen.

De yrkanden, som vid föregående tillfällen gjorts, gå i ett annat avseende icke så långt som de nu av motionärerna framförda, i det att de vida mera inskränkte sig till sådant, som är under förhandenvarande förhållanden genomförbart. Motionärerna yrka fullt genomförande över allt av heltidsläsning samt att endast fullt meriterade lärare skola få anställas på folkskolestadiet. De hava därvid uppenbarligen förbisett de svårigheter, som ställa sig hindrande mot genomförande av detta program. Ett av de förnämsta hindren är den rådande lärarebristen. Så länge det saknas över 1,000 lärare till besättning av de folkskolläraretjänster, som redan finnas, torde det icke vara möjligt att inrätta alla de nya läraretjänster, som skulle behövas, om heltidsläsning över allt skulle införas, och besätta dessa tjänster med examinerade lärare. En annan svårighet, som utskottet år 1914 påpekade, kommer av de på många orter långa skolvägarna, som, därest heltidsläsning skulle införas, måste föranleda byggande av nya skolhus, vilket på många ställen skulle allt för kännbart drabba de redan förut hårt skattetyngda kommunerna. Lika litet som motionärerna beaktat dessa svårigheter, lika litet hava de anvisat några medel till deras avhjälpande.

Vad angår bristen på lärarekrafter är det uppenbart, att icke mycket skulle vara vunnet med att ålägga kommunerna att anställa endast fullt kvalificerade lärare. Först måste tillses, att sådana lärare finnas att tillgå. Staten måste inrätta flera seminarier eller utvidga de redan befintliga. Men icke ens denna åtgärd kan antagas göra tillfyllest, om det icke ställes så, att tillräckligt många elever söka inträde vid seminarierna. Det har på senare tid visat sig, att vid en del seminarier råder brist på inträdessökande, som fylla fordringarne för inträde. Orsaken därtill är tydligen den omständigheten, att de ekonomiska villkor, den blivande folkskolläraren har att vänta, icke för framåtsträvande ynglingar synas lockande. Skall landets folkskoleväsende kunna kraftigt föras framåt, är det nödvändigt, att frågan om förbättrande av folkskollärarnes ekonomiska villkor snart vinner sin lösning. Blir blott ett tillräckligt antal exami-

nerade folkskollärare att tillgå, möta inga större svårigheter att förmå kommunerna att anställa endast fullt kvalificerade lärare på folkskolestadiet, så mycket mindre som detta med nuvarande grund för statsbidraget i de flesta fall blir billigare för kommunen än att anställa småskollärare.

Ehuru utskottet icke kan tänka sig möjligheten av att heltidsläsning skulle på en gång kunna fullt genomföras — och detta torde ej heller vara motionärernas mening — anser dock utskottet, att sådan kunde införas i vida flera fall, än nu är förhållandet. Ett sätt att övervinna svårigheten genom de långa skolvägarna har utskottet i sina ovan anförda utlåtanden påvisat. Såsom utskottet i sitt utlåtande år 1914 medgav, finnas många kommuner, av vilka det av ekonomiska skäl vore orimligt att begära, att de skulle införa heltidsläsning, så vida ej ekonomiskt understöd utöver nu utgående statsbidrag bereddes dem. Den ifrågasatta skatteutjämningen för kommuner skulle säkerligen i avsevärd grad komma att undanröja den svårigheten. Men å andra sidan finnas kommuner, vilkas ekonomi icke synes lägga oöverstigliga hinder i vägen för införande av heltidsläsning. Motionärerna anföra exempel på sådana kommuner. Utskottet är i tillfälle att med ännu andra exempel visa, att det icke alltid är de hårdast skattetyngda kommunerna, som hava halvtidsläsning, och de bättre lottade, som hava heltidsläsning. Töcksmarks kommun med en uttaxering av 6 kronor har halvtidsläsning i alla skolor, medan Färnebo med en uttaxering av 8,25 kronor har heltidsläsning i de flesta skolor. Skillingmark med en uttaxering av 5,50 har halvtidsläsning, medan Fryksände med en uttaxering av 10 kronor har heltidsläsning. Nedre Ullerud med en uttaxering av 5,50 har halvtidsläsning, medan Väse med en uttaxering av 10 kronor beslutat införande av heltidsläsning. Gillberga med en uttaxering av 4,50 har halvtidsläsning, medan Segerstad med en uttaxering av 10,25 har inrättat sig för heltidsläsning. Dessa exempel äro hämtade från Värmland. Men förhållandena torde vara likartade även å andra orter. Kommunernas uppoffring för sitt skolväsende står visst icke överallt i riktigt förhållande till deras ekonomiska bärkraft.

Det skall icke förnekas, att de halvtidsläsande skolornas antal alltjämt minskas. Men denna minskning går särdeles långsamt. År 1910 utgjorde antalet barn, som undervisades i sådana skolor, 43 %, år 1914 hade procenten nedgått till 39,5, alltså en minskning av i medeltal endast 0,72 % om året. Det måste därför vara fullt befogat att påyrka åtgärder, ledande till en raskare utveckling i detta hänseende.

Enligt utskottets mening är det först och främst nödigt, att det blir fastslaget, att halvtidsläsning icke får vara regel, utan det skall i varje

särskilt fall framläggas giltiga skäl, som av folkskoleöverstyrelsen godkännas, om denna skolform skall få bibehållas. För iakttagande av behörig varsamhet torde dock en övergångstid böra bestämmas, under vilken åtgärder hunne vidtagas för tillgodoseende av behovet av lärarekrafter samt ekonomiska och andra hinder undanröjas. Därefter bör icke halvtidsläsning tolereras i andra fall, än då kommunen på ansökan finge folkskolestyrelsens tillåtelse att bibehålla dylika skolor.

Av de exempel, som motionärerna anför, liksom av vad utskottet år 1914 anförde, framgår, att skolgången mångenstädes är så dålig, att den måste påkalla statsmakternas uppmärksamhet. Det får icke tillåtas, att oförståndiga föräldrar eller profitlystna arbetsgivare hålla barnen från den undervisning, som stat och kommun med stora kostnader anordnat. Om anledningen till skolförsummelse är föräldrarnes fattigdom, bör kommunen lämna dem erforderligt understöd, men folkskolestadgans föreskrift i detta avseende bör så avfattas, att detta understöd icke kan givas karaktär av fattigvård.

Folkskolestadgans föreskrifter om åtgärder mot tredskande föräldrar eller målsmän, ehuru något omständliga, äro säkerligen effektiva, och det torde nog låta sig göra att åstadkomma ordentlig skolgång, om de lokala skolmyndigheterna göra sin plikt. Men däri är mångenstädes mycket övrigt att önska. Och det borde icke stå dem fritt att utan kontroll lämna tillåtelse åt barn att före genomgången skolkurs sluta skolan i det omfång, som detta mångenstädes äger rum.

Mot skolmyndigheters försumlighet eller liknöjdhet för barnens skolgång hjälper säkerligen intet annat än statsbidragets indragande. Denna åtgärd bör emellertid icke företagas förrän åt skolråd meddelad, fruktlös befunnen varning föredragits å kyrkostämma utan att ha medfört önskvärt resultat. Den senare åtgärden torde bliva nödvändig för att församlingen icke må bliva lidande för sitt skolråds försummelse.

En av orsakerna till skolförsummelser är barnens användande i arbete, särskilt jordbruksarbete. För en eller annan dag bör det väl icke alldeles hindras föräldrar att använda barnens arbete t. ex. i skördetid, men att använda andras barn i arbete under försummande av deras skolgång, det borde vara förbjudet på samma sätt, som det är i fråga om barns användande i industriellt arbete.

Ehuru utskottet alltså icke kan instämma i allt vad motionärerna i sin motivering anför, gillar dock utskottet det huvudsakliga i deras slutyrkande och får därför hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an- hålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, i vad mån och på vad sätt ändringar och tillägg i gällande skol- författningar eller åtgärder annorledes böra vidtagas för

1) planmässig inskränkning i användandet av min- dervärda skolformer, under strävan mot fullt införande av heltidsläsning,

2) förhindrande av att ingen eller dålig skolgång förekommer samt av för tidig avgång från skolan,

3) utbildande av ett tillräckligt antal folkskollärare, på det att vederbörligt meriterade lärare må kunna anställas över allt å folkskolestadiet,

samt för riksdagen framlägga de förslag, för vilkas genomförande riksdagens medverkan är erforderlig.

Stockholm den 27 april 1917.

På utskottets vägnar:

NILS HELGER

Vid förevarande ärendes slutbehandling ha närvarit: herrar *Helger*, *Andersson* i Skrädene, *Andersson* i Milsmeden, *Stenudd*, *Persson* i Björnsbyholm, *Hedström*, *Lingström*, *Rydholm*, *Hedlund* och *Svensson* i Torlarp.
